

117256

II 117 256

117256

8 3359/1948

Govor

poslanca Franca Šukljeta na volilnem shodu v Novem Mestu
dne 4. avgusta 1900.

Čestiti gospodje volilci! Pozdravljam vas srčno v tej dvorani, gospoda slavna. Zahvaljujem se na obisku gospodom novomeškimi volilcem, zahvaljujem se še bolj iskreno onim gospodom, kateri so iz oddaljenih mojih volilnih krajev prihiteli, poslušat poročilo svojega državnega poslanca. Žalibog, da stopam pred vas neveselim obrazom in praznimi rokami. Ali znano vam je vsem, da to ni moja krivda. Poslali ste mene v državno zbornico, da bi tam delal, imel sem tudi najboljšo voljo, toda — k delu nas na pusté uže 4. leto ne!

Navzlic temu, da se o resnem parlamentarnem delu v tem državnem zboru sploh ne dá govoriti, vendar nisem zanemarjal vaših krajevnih koristi in nadlog. V kratkem omenjam, da sem neprestano si prizadeval, požuriti vprašanje novomeškega vodovoda. Podpiral me je v tem oziru vaš deželni poslanec dr. Tavčar, in ker je dotični deželni zakon uže predložen v Najvišje potrjenje, smemo se nadejati, da boste v Novem Mestu kmalu mogli piti zdravo studenčico. Na občila tudi nisem pozabil. Ker sedaj žalibog počivajo dolenjska železnična vprašanja, storil sem vsaj za dobre ceste, kar sem mogel, in posebno gospodom volilcem črnomaljskim lahko povem, da mi je ministerski predsednik Körber pričetkom meseca julija na pismeno razpravo, katero sem mu bil izročil o napravi državne ceste iz Luže—Strektovic—Črnomelj—Vinica, jasno in precizno obljubil, da bode še letos dal izdelati tehnični projekt te cestne zveze. Po njegovih besedah smemo se nadejati, da dobimo prav kmalu vsaj dobro državno cesto do Črnomlja in Vinice. Sicer pa hočem to zadevo bolj natančno pojasniti na posebnem razgovoru z volilci v Črnomlju, kamor pridem gotovo tekom onega meseca. In na belokranjskih shodih vam povem tudi o svojih poskusih, pripraviti vlado do tega, da bi svinorejo dolenjsko izdatno podpirala z državnimi subvencijami.

Sedaj nekoliko o avstrijskem notranjem položaju! Vidite, gospoda moja, pred petimi leti tako rekoč še besede „obstrukcija“ nismo poznali na Avstrijskem, dandanes pa divjá ta pošast uže nepretrgoma od l. 1897 sem, in škoda, katero prouzučuje, je naravnost nepopisna. Obstrukcija onemogočila je tvorbo silo zakonodajstva, ona izpraznila je državne blagajne, ona je spravila v skrajni nered avstrijsko upravo ter vsekala skeleče rane našemu narodnemu gospodarstvu. Moderna država po svojem bistvu ne dopušča, da bi počival zakonodajalni organizem: sleherni dan skoraj ustvarja nove družbene in gospodarske razmere, torej stari zakoni ne zadostujejo več in treba je, dopolniti jih z novimi postavami. A pri nas se vsled obstrukcije uže četrto leto rednim potom ni mogel napraviti noben zakon! Še hujše je z narodnim gospodarstvom in z državnimi financami! Saj je v novodobni državi največji konsument, tedaj tudi najvažnejši kupec država sama. Da povspeši narodno blagostanje in ž njim vred davčno silo svojih državljanov, mora država leto za letom izdati ogromne svote v investicijske namene. Ali vsled obstrukcije se od l. 1897 počenši še ni rešil noben državni proračun, in finančni minister ne sme izdavatı rente, s katero se sicer pokrivajo take izredne potrebščine. Popolnem se sicer država ni mogla izogniti vsem investicijam, toda ker ni smela pomagati si s posojilom, primorana je bila, dotakniti se blagajničnih preostankov. Posledica temu pa je da v državnih blagajnicah, svoje dni do vrha napolnenih, zeva dandanes suša in praznota. Vrh tega zaostaja ves upravni aparat, uradništvo je zbegano, in ugled staročastne države avstrijske padel je tekom zadnjega četrletja tako nepopisno nizko, da nas inozemstvo skoraj ne prišteva več velesilam, in da v svetovni politiki uže manj tehtamo nego od nas tolikokrat premagani in poraženi Italijani.

Dà, gospoda moja, obstrukcija je velika nesreča. Glejte, med vami je mnogo meščanov poljedelcev in vsak izmed vas se sedaj v vročem poletnem času bojé trese pred točo. Toda, gospoda moja, smelo trdim, ako bi se toča bila vsula po celem cesarstvu neprestano skozi celi mesec, vsak dan po 24 ur, ter bi bila uničila zadnjo zeleno bilko, — provzročena škoda bi bila manjša nego je ona, s katero nas tepe nesrečna obstrukcija!

Posebno hudo prizadeti smo pa po njej Slovenci, zlasti mi Kranjci. Dežela naša je siromašna in zanemarjena. Dolgo časa se nobena vlada ni zmenila za to, da naša dežela vidno propada. Beraštvo se širi pri nas, ljudstvo se kar trumoma izseljuje, to veste najbolje vi, dolenjski gospodarji, saj kmalu ne bomo več dobili za drag denar delavcev, da nam spravijo krompir iz našega polja. No, glejte, vendar enkrat ohrabrila se je letos dunajska vlada ter stopila pred državni zbor

z veliko investicijsko predlogo katera se ozira tudi na Kranjsko in sicer v obilni meri. Z ogromnimi troški naj se po vladni nameri potegne druga železnična zveza s Trstom preko Gorenjske, skozi Karavanke čez savsko dolino v Bohinj in odtod dalje do Gorice in Trsta. Taka železnica bi bila nepopisne vrednosti za celo našo deželo, ne le radi tega, ker bi uže pri njeni zgradbi lepo število milijonov kron našim ljudem prišlo v zaslužek, temveč zlasti radi tega, ker bi stoprav taka svetovna proga nam omogočila, spraviti v denar največji prirodni zaklad, kar ga imamo, one velikanske vodne sile, s katerimi se ponaša naša gorenjska stran. Vse je gotovo, pogrnjena je bogato obložena miza, toda pristopiti ne moremo k njej, ker tega ne dopušča tista — preklicana obstrukcija!

Kako pa je nastala ta parlamentarna in državna nezgoda?

Skozi tri leta obstruirali so Nemci, sedaj, v četrtem letu, obstruirajo Čehi. O nemški obstrukciji rečem naravnost, ne boječ se nobenega ugovora, da je bila priredena iz ničevih, jalovih razlogov, da je v svojem temelju neopravičena in neosnovana. O česki obstrukciji pa po svoji vesti ne morem in ne smem izreči jednako ostre obsodbe.

Da so Badenijske jezikovne odredbe bile gola pretvega za nemško obstrukcijo, jasno mora biti dandanes vsakemu treznemu nepristranskemu opazovalcu, kateri si hladnokrvne sodbe ne dá motiti po praznih frazah nemškega časopisja in votlih declamacijah nemških govornikov. Uže samo po sebi se ne more očitati Badenijskim predlogam, da bi bile Nemcem krivične. Za svojo osebo mislim sem si in mislim še danes, da bi se na drug način politična namera tega državnika bolje dala doseči. Ali Badeni je bil vsigdar pripravljen, predruščiti te odredbe, in ko so ga strmoglavili, — ne Nemci, gospoda moja, temveč socialni demokratje in strah pred političnimi izgredi — jih je v istini Badenijski naslednik, Gautsch, predruščil v nemškem smislu, in Čehi so se udali, zapustivši svoje starodavno stališče, zgolj proti temu, da se jim je v popolnem českih okrajih privolil česki notranji uradni jezik.

Ali Nemci še niso odjenjali, Gautsch moral je odstopiti in ista usoda zadela je grofa Thuna, še predno je mogel dejansko poskusiti umirjenje naše države. Zmagali so Nemci na celi črti in državno krmilo izročilo se je grofu Claryu, možu, kateremu se pač ne more odrekati osebna honetnost, kateri pa je takoj na sijajni način dokazal, da v njem niti sledu ni državniške modrosti in razsodnosti. Naravnost povem, kratka doba Claryevega vladanja je uprav usodna katastrofa bila za našo državo. Preklical je jezikovne odredbe svojih prednikov, ne zmeneč se za opravičene pritožbe českega naroda, smrtno je poleg tega žalil ta narod z onim zloglasnim Kindingerjevim odlokom. S potratno roko pa je ob enem žrtvoval in zapravil neko pravico državne uprave, katero so predniki njegovi počenši od grofa Taaffeja, dà, počenši celó od „meščanskega“ ministerstva l. 1867 vedno varovali kot dragoceni inventar administrativne oblasti. Saj se preje z nobene strani ni zanimalo, da pripada ureditev zamotanega jezikovnega vprašanja vsaj deloma kompetenci državne uprave. In sedaj Vam pride, gospoda moja, avstrijski ministerski predsednik, grof Clary, ter hladnodušno poreče državnemu zboru: „Tú imaš celo to preporno vprašanje, uredi ga po svoji volji!“

Clary se je moral umakniti českemu odporu, podpiranemu več ali manj očitno od druge desnice, in po kratkem prestanku prišel je do vlade ministerski predsednik Körber, kateri se na vso moč trudi, razvozlati Gordijev voz — nemško-českega jezikovnega prepira. Poskušal je to na ta način, da je državnemu zboru predložil troje zakonskih načrtov. Čehi so se protivil in, gospoda moja, popolnem razumem, da se Čehi niso mogli zadovoljiti s Körberjevimi zakoni. Naj se jim tudi na videz protivijo Nemci, zlasti oni na Moravskem — to vse je „humbug“, gospoda moja, dejanska istina je, da se Čehi nikakor niso mogli udati takemu pomirjenju. Dokler je kak narod živ — in Čehi so prešinjene življenske sile — ne more in ne sme privoliti v lastno svojo degradacijo. In nič manj nego tako ponižanje zahtevali so od probujenega českega naroda Körberjevi zakonski navrhi! Njih poprava v desničarskem smislu pa bi bila gotovo takoj vzbudila obstrukcijo z nemške strani, in potem se je bilo bati, da uveljavi vlada s § 14 te jezikovne zakone brez vsake spremembe.

Oprostite, da sem bil v tem oddelku svojega poročila tako obširen. Ali to je treba bilo povedati, da razumete, zakaj celó slovenski poslanci, navzlic temu, da smo bili najbolj oškodovani po česki obstrukciji, nismo mogli ter nismo smeli nastopati proti njej. Obvarovali smo, — rekel bi — blagohotno svojo nevtralnost tudi v onej zgodovinski noči 8. jun., ko so česki poslanci od mirne tehnične obstrukcije podali se na nevarnejše polje hrupnega, silovitega opora.

In, ako Bog dá, se slovenski poslanci sploh nikoli ne bodo preveč oddaljili od zastopnikov bratskega nam naroda českega. Mogoče je, da bi popolna ločitev teh sorodnih plemen kedaj tako ugajala protivnikom, da bi nam v to svrho ponujali izdatne koncesije. A celo v tem slučaju ne bi se za svojo osebo dal zaslepiti po efemernih pridobitvah, katere bi bržkone takoj nam bile izvite iz rok, kakor hitro bi bil poražen naš česki zaveznik. Lojalna politika, naslanjajoča se na krvno sorodnost, na skupno parlamentarno preteklost ter na skupno obrambo proti skupnemu sovražniku je v tem oziru vedno še najbolj umestna taktika. Nadejam se, da bodo i česki poslanci, uvidevši težak naš položaj, nam Slovencem omogočili, da se vedno držimo te politične smeri

Ostaviti Čeha v tem trenutku pa tudi ne moremo, ker vidimo, kam meri politika združenih naprednih nemških strank. Ni res, gospoda moja, da so se Nemci dvignili radi Badenijskih naredeb, uže preje dejal sem, da je to bila gola pretvega. Pravi razlog je tista nesrečna nemška gospodoželjnost, ono hrepenenje po absolutni nadvladi, sploh oni čuti in nazoni, vsled katerih se avstrijski napredni Nemci kar ne morejo več sprijazniti z mislijo, da jih je Bog napravil iz istega testa kakor nas druge. Vsak poskus, uživotvoriti ustavno zajamčeno pravico drugih narodov vidi se tej oblastni gospodi kakor atentat na njihovo pravico. Če na primer Slovenci zahtevamo, da se bi zboljšale škandalozne razmere pri učni upravi na Koroškem in Spodnjem Štajerskem, takoj je vse po koncu v nemškem taboru in od grofa Stürgkha doli do Girstmayra in Lemischa vse

upije in kriči: „Zatirati nas hočejo, našo posest nam hočejo ugrabiti.“ Dokler bode ta gospôda taka, ne kaže nam Slovencem, izolirati se, temveč gojiti moramo v prvi vrsti tesno prijateljstvo s svojimi českimi zavezniki.

Preje so nemške napredne stranke v jedno mer zatrjevale, da se zadovoljijo z odpravo Badenijevih odredob. Te odredbe so popolnem razveljavljene, in sedaj zahtevajo Nemci — nemški posredovalni, t. j. nemški državni jezik. In uverjen sem, ako bi kedaj drugi narodi mogli ugoditi tej nemški zahtevi, — kar vsaj jaz za svojo osebo odločno zanikam — še ne bi bila utolažena nemška pohlepnost, marveč takoj bi proglašali nove terjatve, morda da se sedanja politišna zveza z nemško državo ustavno-pravno vstavi.

Naravno je, da iz tacihih dispozicij merodajnih nemških strank mora nastati boj in prepir: na ta način rodila se je pogubna kriza, katera pretresa avstrijsko državo uže cela štiri leta. Kaj malo je upanja, da kmalu prebijemo nevarno to bolezen. Mnogo zdravil se je bolniku nasvetovalo v zadnjih tednih, a zelo dvojim, da bi se dal ozdraviti po takih receptih. Dovolite mi, slavna gospoda, da si jih ogledam nekoliko bližje!

Poslanec Steinwender priporoča kot prvo potrebo razpust sedanjega državnega zbora, češ, omadeževani, osramočeni, gnjili parlament ni več za nobeno rabo. Kar se tiče te potrebe, strinjam se sam z njo, ali jasno je, da se novi državni zbor ne bi dosti razločil od sedanjega. K večjemu prišli bi še radikalnejši življi z leve in z desne strani v zbornico, in sporazumljenje narodov, brez kojega ni obstanka za našo državo, bi se še težje moglo doseči.

Toda morda mi utegne kdo ugovarjati: „Istina, ako se vršé volitve na podlagi sedanjega velilnega reda, ali uvedite splošno jednako direktno volilno pravico in stvar hipoma zadobi drugo lice!“ Tako modrujejo socijalni demokratje in glej čuda, celó med konservativnimi Slovenci nahajajo se gospodje, kateri omamljeni po volilnih uspehih l. 1897, ko je peta kurija na Slovenskem poslala same duhovnike v državni zbor, bi se kaj lahko sprijaznili s tako uredbo. Gospoda moja, jaz pa za svojo osebo temu odločno ugovarjam. Priznam, da dandanes, ko imamo splošno vojaško dolžnost, dandanes, ko se naslanja državno gospodarstvo večinoma na indirektni davek, se ne sme noben polnoletni in samostojni državljan izključiti od volilne pravice. Ali iz tega še nikakor ne sledí, da bi morala biti ta pravica objednem razdeljena na j e d n a k e deleže. Ni res, gospoda moja, da imajo vsi državljani jednako zanimanje in jednako važnost za državo, ni res, da glas recimo vseučilišnega profesorja, čegar ime pozna ter spoštuje ves izobražen svet, ravno toliko tehta kakor glas pouličnega pometaća. To so dejanske razmere in njim se mora uklanjati, njim se mora prilagoditi tudi državno volilno pravo. Gospoda moja, včasih sem se „ex professo“ moral baviti z zgodovino, in le-ta vcepila mi je prepričanje, da splošna jednaka volilna pravica navzlic vsem svojim navideznim uspehom ni nobena sreča za državo, v kateri je uvedena. Rodila se je na Francoském — oglejte si sedaj francoski parlament z njegovo notranjo gnjilobo in spridenostjo, ter sodite po tem ali je taka uredba v istini ono nezmotno sredstvo proti vsem družbenim in državnim boleznim, kojim ga proglašá socijalno-demokratska reklama. Ne, gospoda moja, posledice jednake volilne pravice so v obče dvomljive vrednosti, najmanj pa bi bila umestna v naši Avstriji, obsezajoči velike dežele, na primer Gališko, v katerih je ogroma večina prebivalstva dandanes še na neizrecno nizki stopnji duševne izobražnosti in politične zaostalosti!

Z druge strani se je svetovalo, naj potom poslužnega § 14. oktroirajo nov opravljeni red in preje označene Körberjeve jezikovne predloge. Po mojem prepričanju je ta Ebenhochov nasvet direktno poguben. Res je samo, da sedanji opravljenik nikakor ne zadostuje, res je, da kar kriči po preosnovi.

Drage volje tudi priznavam, da bi se z novim opravljenikom lahko zatrla tista dolgočasna, duhomorna „tehnična“ obstrukcija, pri kateri se čas trati z golimi imenskimi glasovanji o ničvrednih, navlašč skovanih peticijah itd. Celó temu ne oporekam, da se dá tem potom zadušiti silovita obstrukcija, toda le tedaj ako jo uprizori izolirana maloštevilna peščica poslancev. Kakor hitro pa izhaja ta silovita hrupna obstrukcija od velike mnogobrojne parlamentarne stranke, zlasti pa v slučaju, ako se je poslužujejo vsi zastopniki znamenitega naroda — potem nikoli ne proderete z golim opravljenikom, naj se še toliko strogih sredstev na razpolago dá zborničnemu predsedniku.

In jezikovne predloge Körberjeve! Vlada sama jih je umaknila s tem, da je državnoborsko sesijo zaključila a ne zgolj prekinila. Pravo je pogodila, parlamentarnim potom ni bilo moč rešiti jih. Ali oktroi? Gospoda moja, preje sem uže povedal, da so načrti teh zakonov v sedanji obliki nesprejemni za Čehe; vsiliti jih, to bi bil bojni klic za ves česki narod, zopet bi dobili strastno obstrukcijo in sicer tako, da je tudi Ebenhochov predrućaćeni opravljenik nikakor ne bi mogel ukrotiti.

Še pred Ebenhochom bil se je pa oglašil gostobesedni zastopnik nemškega veleposestva, liberalni tirolski poslanec dr. G r a b m a y r. V svojem volilnem govoru zahteval je seveda tudi on oktroirani opravljenik in oktroirane jezikovne predloge, — poleg tega pa, gospoda moja, še oktroirani nemški posredovalni jezik. Meni ni treba, dalje baviti se z možem: od vseh strani pobijali so se njegovi nazori. Le gledé nemškega posredovalnega jezika si dovoljujem par besedic, tembolj ker je ta terjatev uže slovesno bila proglašena v onem binkoštnem programu, katerega so združene nemške stranke bile skrpale. Zakonito določen posredovalni jezik odločno odklanjam, gospoda moja. Slovenec sem z dušo in telesom in kot tak moram si reči, da je obstanek moje narodnosti ozko spojen z obstankom mogočnega avstrijskega cesarstva. Poleg tega sem uradnik, predstojnik samostajnega urada, kateri neposredno dopisuje vsakovrstnim oblastvom, državnim, deželnim, občinskim in cerkvenim. Poznam tedaj iz lastne skušnje nemale težave, izvirajoče upravnemu poslovanju iz mnogojezičnosti naše monarhije. Navzlic temu rečem na ves glas ter želim, da bi so moje besede ne omejile zgolj na to dvorano: „Slovenci se nikoli ne smejo udati taki ustavni premembi, nikoli ne smejo privoliti v to, da se nemščina proglasi posredovalnim ali državnim jezikom, nikoli in za nobeno ceno!“ Po sedanji ustavi smo vsaj po besedilu temeljnih zakonov jednakopravni vsi narodi. Nam Slovencem to sicer kaj malo koristi; navzlic jasnimi besedami iste ustave, na katero mora priseči vsak uradnik, se neusmiljeno prezirajo postavne pravice našega naroda povsod

skoraj po celem našem ozemlju — ali gospoda moja, kaj bi še le tedaj nastalo, kadar bi pravokrepen zakon nemškemu jeziku prednost dal pred vsemi drugimi ter tem načinom naravnost spodbujal neprijazno nam uradništvo, da svojo težko nogo postavi na ponižno sklonjeni tilnik naroda slovenskega! Takoj z vsega početka tedaj najodlošnejši odpor naukom in nasvetom, kakor jih daje Grabmayr. Vihar proti njim postane sicer silen do skrajnosti, o tem se uveri vsakdo, kdor bi hotel tako pregrešiti se proti obstanku avstrijske monarhije, da bi nameraval uresničiti od Nemcev zahtevani posredovalni jezik.

Sedaj se pa boste že nevoljni povprašali: kako bi se pa po vašem mnenju dalo pomagati Avstriji iz te grde zagate?!

Gospoda moja, v to svrho treba jasnega programa, energične razsodne vlade in dobro organizovane stalne parlamentarne večine. Priznam, gospoda moja: lehkó rečeno a težko, sila težko storjeno!

Jasen program, t. j., znati moramo, kam krmilarimo! Z davna že je v meni ukorenineno prepričanje, da v nas ni samo bolán parlament, tamveč bolna je ustava naša. Dandanes je razdrta in ohromela ona čista ustava, katera je bila sklenena l. 1867 od naših političnih nasprotnikov direktno proti nam, in glejte čudo! Iste stranke so jo zlomile, katere so jo svoj čas s sebičnim namenom bile za-se ustvarile. To se ne dá tajiti, logično pa sledi iz tega vsaj za-me, da se stanovito pomirjenje našega cesarstva more doseči le potom ustavne premembe. Centralistični ustroj — ta uzor naših starih birokratov — ne ugaja Avstriji, on ni primeren ne zgodovinskemu razvoju, niti različnosti dejanskih gospodarskih in kulturnih razmer. Državni zbor preobložen je z najmnogovrstnejšo tvarino, on je že radi tega zmagati ne more. Potem pa, gospoda moja — mari ni to nesmisel, da sklepamo in kujemo postave na Dunaju za dežele, kakor Galicijo in Bukovino, v katerih velika večina poslancev nikoli niti ni bila! Preustrojiti je tedaj ustavo — ne v federalističnem, tega odijoznega izraza nečem rabiti, — pač pa v avtonomističnem smislu, tako, da se bode centralnemu parlamentu baviti le z onimi zadevami, katere so v istini skupne vsej monarhiji ali katere se dadó lepše urediti jednostavno, vse druge stvari pa je odstopiti deželnim zborom. —

Ali, gospoda moja, tú se mi bode ugovarjalo: „Zahtevajoč razširjenje deželne avtonomije podaviš slovenske manjšine, naravno ali umetno, v mešovitih deželah. Saj jih že sedaj mrcvariyo deželnozborske večine v Gradcu in Celovcu, v Trstu, Gorici in Kopru, kaj pa bode potem, če se področje deželnim zborom še pomnoži in razširi?!“

Polagano, gospoda moja! Ta argument, na prvi pogled do cela neovržen, vendar ne odločuje. Pred vsem ne smemo pozabiti, da je pripadala delegacija slovenska skozi dolgih 20 let oni večini, katera se je v svojem programu naslanjala na dve pglavitni točki: narodno enakopravnost in deželno avtonomijo. Kot poslanec sem večkrat, žalibog dosihmal brezuspešno, zahteval od svojih ožjih tovarišev, naj bi vendar enkrat korenito preštudirali preporno to vprašanje ter rešili ga dogovorno z rojenimi avtonomisti, s Čehi in Poljaci. To vprašanje postaja pa čim dalje močnejše, in tú ne pomaga več nobeno strahopetno prikrivanje, možato mu treba pogledati v lice. Mi Slovence, gospoda moja, moramo preje formulirati precizne pogoje, in uвете, pod katerimi smo pripravljeni i mi, sodelovati pri avtonomističnem preustroju državne ustave. Avtonomija deželna namreč ni več škodljiva za našo narodnost, kakor hitro se potom državnega zakona osigurajo narodne pravice manjšinam v mešovitih deželah. Tedaj zakon v varstvo in obrambo narodnih manjšin, jasen zakon, gospoda moja, nobenih splošnih načel in meglenih fraz, temveč konkretna določila, kake pravice je prisojati manjšinam in katerim javnim organom, na podstavi narodne avtonomije, bodi izročeno varstvo teh pravic. Ne bodem se spuščal v nadrobnosti, gospoda moja, ali za svojo osebo sem uverjen, da bi osnova samostojnega šolskega sveta, samostojnega deželnega kulturnega sveta, ustanovitev narodnih kurij v deželnem zboru in deželnem odboru itd. v zvezi s primerno preosnovo cesarskih uradov omogočila tudi štajerskim Slovencem, da bi se konečno tudi oni sprijaznili z razširjanjem deželne samouprave.

Isto tako bi se dalo urediti finančno vprašanje, namreč težavno razmerje med aktivnimi in pasivnimi deželami.

Tako sem zavzet za to globoko segajočo državno preosnovo, da se niti pred to mislijo ne vstrašim, uveljaviti jo potom § 14. Opuščam to misel le iz jednega razloga. Za tako operacijo mora poklicani zdravnik imeti krepko roko, bister vid, železno voljo in neomajeno stanovitnost. Takih operaterjev pa v Avstriji žalibog nimamo.

S tem pa še nikakor ni izključeno, da se na podstavi jednacega programa ne bi mogla ustanoviti stalna državnozborska večina. Sedaj ni nobene večine več, stara desnica je razbita, ona nova „Arbeitsmajorität“, katero so snovali proti Čehom in proti nam Jugoslovonom, se je sama zrušila tekom 24 ur. Levica po mojem prepričanju sploh ni več v stanu, niti s pomočjo nove koalicije ne, ustvariti trajno večino, celo tedaj ne, če se jej pridružijo Poljaci in nemški koservativci. V opoziciji držali so levičarji še skupaj, a le za silo, — izročite jim vlado, prepustite jim tvorno delo in njihove frakcije, katere se med seboj intimno sovražijo, si bodo takoj v laséh! Ako se hoče tedaj zopet vzbuditi demoralizovani parlament k plodnemu delovanju, spojití boste morali z nova staro desničarsko večino, naj se „N. Fr. Presse“ še tako ljuto repenči, da Nemci nikoli več ne strpé te stare večine. Temelj smo jej položili jugoslovanski poslanci, združivši se s českim veleposestvom in Treuinfelsovo skupino. Ako si Čehi, kateri se tekom zadnjih let poleg velike darovitosti o premnogih prilikah dokazali državniško zmernost in previdnost, sedaj ne dadó rok si vezati po kvarnem radikalizmu, ako do jeseni počakajo s svojimi ukrepi ter se pri njih vsaj nekoliko ozirajo na težavno stališče jugoslovanskih prijateljev, ob jednem pa tudi na nujne potrebe avstrijske države, potem uverjen sem, da se zopet z nova zveriži stara desnica, toda očiščena prejšnjih nedostatnosti, prešinjena z novo življensko energijo!

Toda, gospoda moja, nastaja mi druga misel, katero hočem tú-le mimogredé tangirati: skušnja zadnjih desetletij nas uči, da gola restitucija stare večine še nikakor ne pomiri razdejane države. Težiti bode po tem, da se pomnoži ta večina, da se jej priklopijo elementi, stoječi do današnjega dné v levičarskem taboru. Nikoli ne smemo postopati tako, kakor da bi mi avstrijski Slovani nečeloma sovražili napredne nemške stranke. Skupna naša korist zahteva, da se poravnamo med

seboj in v to svrhu treba pritegniti, kar je zmernih mož v nasprotni stranki. V obče smem reči, poštena poravnava je nam Slovanom mogoča z vsemi onimi nemškimi strankami, katere v istini še vztrajajo na avstrijskem programu, katere ne škilijo preko črnožoltih mejnikov in so tudi pogumni dovolj, da svojega avstrijskega rodoljubja pod mizo ne vržejo, kakor hitro kedo izmed kričave jate nemških nacjonalcev, na primer Schönerer ali Wolf svoj glas vzdigne. S takimi elementi izkati je sporazumljenja — dal Bog, da bi ga kmalu našli!

A kako se bomo gledali poslanci slovenski s sedanjim ministerstvom?

Istina je, da ima Körberjava vlada nekoliko prav odličnih členov v svoji sredi, katerim nikdo ne more odrekati niti strokovne sposobnosti niti državniškega pogleda. Po mojem osebnem prepričanju je tudi ministerski prvosednik, pl. Körber, mož poln dobre volje, izkušen in neumorno marljiv uradnik, kateri nam Slovencem nikakor ni protiven. Navzlic temu se bojim, da nas baš to ministerstvo s svojo popustljivostjo nasproti neopravičenim nemškim in italijanskim zahtevam ne prisili v hudo opozicijo. Gospoda moja, jaz nikakor ne pripadam onim vročekrvnim in — oprostite — nekoliko kratkovidnim politikom, kateri bi najrajše takoj pričeli napad na vlado, kakor hitro se v tem ali onem sodnem okraju imenuje kak nasprotnik naših političnih teženj sodnim adjunktom ali notarjem. Dobro vem, kako se vrše uradniška imenovanja ter znam, da tudi ministerstvo nima vselej prostih rok. Še več, gospoda moja, iz premnogih žalostnih skušenj izvedel sem, kolikokrat je baš nečuvvena netaktnost nekaterih slovenskih poslancev naravnost onemogočila vladi, ugoditi našim željam. Ali gospoda moja, navzlic vsem temu si ne morem prikrivati, da imenovanja kakor na primer ono državnega nadpravnika v Gradcu so direktno žalostna, direktne provokacije slovenke narodnosti. Saj nismo nikoli zahtevali, da mora biti graški nadpravnik naše gore list, pristaš naše narodne stranke. Toda da se na tako mesto, v sodnem okrožju, v katerem je večina prebivalstva slovenska, v uradu kjer večina aktov zadeva slovenske slučaje, pokliče in imenuje uradnik slovenščine nezmožen, uradnik tedaj, kateri je uže iz tega razloga nesposoben za svojo nalogo, to je tako neosnovano preziranje naših prirojenih in ustavnih pravic, da mora iz tega nastati najnevarnejši prepir za razmerje med slovensko delegacijo in Körberjevo vlado.

Srčno bi želel, da se varam, ali dozdeva se mi, da bode nam usiljen boj proti Körberju. — Ako pride do tega, znal bode tudi vaš poslanec, kako mu je nastopati tu, kako je varovati našo narodno čast!

In sedaj bi mogel končati svoje poročilo kot državni poslanec. Toda gospoda moja, govoriti hočem še o drugi prevažni stvari, o onem nesrečnem strankarskem boju, kateri razjeda politično gibanje na Kranjskem. Jédne stvari si ne dám očitati od nikogar ne, to je plašljivost, in rajši imam, da me proglasite neprevidnežem nego strahopetcem. Govoriti pa moram o tem perečem vprašanju tembolj, ker sem celó nekako izván bil, pokazati svojo barvo. Saj se je še le pred kratkim nek slovenski politik, kateri sicer ne poseda ne v deželni niti v državnem zboru, a navzlic temu narekava politiko „Slovenčeve“ stranke naravnost in brez najmanjšega povoda, tako-le se zaletaval v mojo skromno osebo. Dr. Šusteršič dejal je namreč: „Kak razložek med slovensko državno zbornsko politiko danes in pred desetimi leti! Takrat je vodil našo delegacijo Šuklje, mož brez načel, strogi oportunist, kateri je le na to pazil, da je pri vsaki priliki varoval liberalne interese, danes pa vodijo — tako je patetično vzkliknil — vodijo našo dunajsko politiko stanovitna načela!“

Gospoda moja, čemu taki neosnovani napadi na moža, kateri se namenoma dosihmal ni utikal v sedanje, obžalovanja vredne kranjske homatije? In ti napadi so tudi stvarno po vsem neopravičeni. Ne bodem govoril o tem, da je pred 10. leti slovenska konservativna stranka na Dunaju bila zastopana po tako uglednih veljakihi kakor sta bila ranjki dež. glavar dr. Poklukar in ranjki kanonik Klun. Uprav sramotenje je teh prezaslužnih mož, katera sta po skušenosti in modrosti daleč prekosila sedanje ne baš orjaške konservativne politike, ako se jima sedaj očita, da sta se bila udala „breznačelnemu vodstvu!“ Toda, gospoda moja, dr. Šusteršič je še mlad odvetnik in tedaj nečem zahtevati od njega one stroge logičnosti, katera je prvi karakteristikon juridično mislečega moža. Mari ne sprevidite velikanskega protislovja, v katero je zagazil kolovodja „Slovenčeve“ stranke s tem, da mi je predbacival breznačelstvo, v istem hipu pa povdarjal, da sem vedno in stanovitno potegal se za liberalne koristi. Saj je s tem priznal, ne le da sem imel svoja načela, temveč celó, da sem dejanski delal na njih uživotvorenje. Pa pustimo to na stran, recimo z dr. Šusteršičem, da sem za res jaz pred 10 leti vodil slovensko politiko na Dunaju ter da sem jo vodil ne po načelih, temveč po oportunističnih ozirih. Uspeh naj sodi in vprašam Vas, volilci moji: Katera doba bila je plodovitejša za narod slovenski, za naše duševne in gmotne potrebe, tista preklicana doba mojega upliva, ko smo slovenski poslanci vendar le vsako leto se lahko ponašali s to ali ono pridobitvijo, ali pa srečna sedanjost, ko g. dr. Šusteršič z mogočno desnico diriguje vso slovensko politiko na Dunaju, kajti, gospoda moja, jasno je kakor beli dan, da je večina zlasti kranjskih državnih poslancev golo orodje v rokah tega političnega režiserja?!

Meni vsaj se dozdeva, da Šusteršičev upliv ni ugoden niti našemu postopanju na Dunaju niti strankarskem gibanju na Kranjskem. To izrekam po vsem odkrito, z isto odločnostjo, s katero obsojam navadno naše prepire. Mi dunajski Slovenci ohranili smo si gorko rodoljubje, neskajeno po vsakdanjih praskah, in verujte mi, srce nas boli, ko si iz daljine ogledavamo divji boj na Kranjskem. Ali je moralo priti do take zdivjanosti našega političnega življenja? Gospoda moja, še ni 4 leta tega, odkar smo zborovali slovenski državni poslanci v stanovanju g. dr. Šusteršiča in pod njegovim predsestvom, in predmet našemu posvetovanju bila je tista famozna sprava! Gospoda moja, vse je takrat gorelo za to spravo, pač iz različnih, deloma zeló prozornih nagibov in vzrokov. Ne bodem jih analizoval, le to naglašam, da sem jaz edini bil, kateri je izrecno odsvetoval od te sprave. Rekel sem: „Vaša sprava se ne bo držala, kajti razdvajajo nas ne le osebnosti in malenkosti te baže, temveč svetovni nazori. Kar hočete uprizoriti danes — rekel sem tedaj svojim tovarišem — spomina me na epizodo v veliki francoski revoluciji, katero so zgodovinarji krstili „baiser Lamourette“, „Lamourettov poljub.“ Bilo je l. 1792, po letji, ko je

uže vojvoda Brunšvicki s svojo armado stal na francoskem ozemlju. Takrat se je v francoski zakonodavni zbornici dvignil liberalni škof Lamourette ter v ginljivem govoru rotil svoje tovariše, češ, vsi smo sinovi jedne matere, pozabimo kar nas razdvaja, oklenimo se onega kar nas združuje, poljubujmo se kakor bratje!“ In zares, francoski poslanci, kar pijani lepe te fraze, začeli so poljubavati eden drugega — navzlic tem poljubom par mesecev kasneje in vratove so si rezali, da je bilo kaj! In tako — dejal sem svojim tovarišem — sklenili boste danes svojo „spravo“ in čez malo mesecev si boste zopet grje v laséh nego kedaj.“

Ker tedaj nikakor nisem zaupal vspehu te sprave, stavljal sem sam čisto pohleven predlog. Zahteval sem, naj se zvežejo sloveski državni poslanci v to svrho, da bi vsled njihovega upliva slovenski časopisi preporna vprašanja razpravljali zgolj s stvarnega stališča, opustivši tiste grde osebnosti. Naravno je, da sem sijajno pogorel s svojim nasvetom. Dvignil se je proti njemu sam dr. Šusteršič in on, ki v domači politiki nastopa z isto sigurno avtoriteto, kakor med meteorologi Rudolf Falb — obsodil je moj predlog, češ: „nima nobene vsebine in svet bi se nam smejal, ako ga sprejmemo.“ Gospoda moja, danes se svet smeje ponesrečeni spravi in o mojem predlogu bi danes marsikdo želel, da bi tedaj več milosti bil našel pri svojih sodnikih.

In pri čem smo dandanes, gospoda moja? Glejte, počenši z l. 1883, ko sem bil v prvič izvoljen v deželni zbor, zastopal sem to misel, da na Kranjskem mora ozir na rapidno propadajoče gmotno blagostanje napotiti vse stranke, da napravijo med seboj neko premirje. Ali gospoda moja, kak položaj je v zadnjih letih na Kranjskem nastal med narodnimi strankami?!

Gospoda moja, glasno in jasno povem, da sem in ostanem zvest pristaš naprednim idejam. V grob bodem seboj vzel ono prepričanje, katero me je navduševalo v mladostnih letih, da je spas in bodočnost našemu narodu iskati zgolj v svobodnem napredku. In gospoda moja, nisem se izneveril temu programu, ako sta me sedaj, ko mi je brada osivela, skušnja in premišljanje pripravila do spoznanja, da si politični svobodomiselní napredek in pozitivna verska misel nikakor nista v nobenem protislovju. Lehko bi delovali, v raznih taborih, vendar vsak s svoje strani za omiko in srečo naroda slovenskega, mesto tega razsaja med nami tako neizprosni boj, da mu skoraj sličnega ne dobimo po širokem svetu. Časopisje bi moralo blažiti ljudstvo, mesto tega ga z robato svojo pisavo, s teptanjem vsake avtoritete okuži in zastruplja. Predobro znam, da se s temi odkritimi besedami ne prikupim niti tej niti onej stranki, ali hvala Bogu, ni treba mi hliniti se, prostodušno lahko izrečem, kar mi velewa vest in narodno poštenje, in če mi vsled moje odkritosti odtegnete svoje zaupanje, čestiti gospodje volilci, drage volje vam prepustim svoj mandat, kateri je v današnjih žalostnih odnašajih itak le breme in muka vestnemu poslancu. Greši se pri nas na Kranjskem neprestano z obeh strani: glasiló napredno se je tako zakopalo v strankarski boj, da mu bo kmalo vsak kaplan prešestnik in vsak župnik nenasiten lakomnež, „Slovenec“ in njegov ljubljanski sodrug pa pišeta o posvetni inteligenci, kakor da bi bil sleherni trgovec uže oderuh in goljuf in sleherni odvetnik — seveda ako v njih rog ne trobi — uže slepar. In s tako hrano se krmi dan za dnevom ubogi prosti naš narod! Gospoda moja, dogodki zadnjih let, zlasti zverinski zločin, kateremu je žrtva bil eden najdražjih vladarjev, kar jih pozna zgodovina, kralj italijanski, morajo nas uveriti, da nikoli še ni tako trebalo med človeštvom gojiti spoštovanje pred avtoriteto in pred zakonom. V nas pa, gospoda moja, delamo le na to, da se spoštovanje pred to avtoriteto popolnoma zatré med narodno maso!

In vsaka stranka vidi napake le pri protivniku ter je slepa za svoje lastne zmote. Brez ovinkov povem, da se je med našo duhovščino, zlasti med mlajšo, v zadnjem času pokazala neka pretirana samopašnost in čudna nestrpnost. Res je, gospoda moja, da pri nas vstopi v duhovski stan mnogo zelo nadarjenih mladih mož. Precej jih pa je tudi okornih in slabo talentiranih. Videl sem gospode duhovnike, kateri so kot slabo nadarjeni, okorni in nevedni učenci pod menoj se šolali. Z največjo silo spravili smo jih skozi maturo, ustopi potem v semenišče, kjer se jednostransko pripravi za svoj stan, a s splošno omiko in s politično bedo se tam naravno ne morejo dosti baviti. A glej čuda, komaj dobi mladi duhoven svoje blagoslove, komaj postane kaplan v kaki hribovski vasi, uže misli, da more apodiktčno govoriti o vsaki posvetni stvari. Novodobnega življenja ne pozna, o težkih problemih narodnega gospodarstva in političnih znanosti imá k večjem nekoliko jednostranske slabo prebavljene teorije — in vendar oblastno obsoja in zametava vsacega, kateri drugače sodi o političnem in gospodarskem organizmu kakor on.

A posvetna inteligenca in njena časnikarska glasila? Gospoda moja, priznavam čestokrat smo nemilo prizadeti po preoblastnem nastopanju tega ali onega posameznega duhovnika, čestokrat smo užaljeni po tisti nestrpni ozkosrčnosti, s katero se nekateri vročekrvneži spravljajo na naše slovstvo, našo omiko, novodobne naše nazore — ali tudi mi v svojem odporu prekoračimo pravo mejo! Mesto da zavrremo v svojih časopisih pojedinega ofenzivnega duhovnika, napada se takoj ves preznameniti duhovski stan in žalijo se čutila, katera bi morala biti sveta celemu narodu. Zasledujem žalostno to časnikarsko polemiko, in skoraj se mi dozdeva, da je ravno toliko krivice nakopičene na naši strani. Vsaj deloma sem še osebno znan s kranjsko duhovščino in nihče mi ne bode uporekal, ako trdim, da se nahaja med njo premnogo nadarjenih, poštenih, rodoljubnih mož, kateri opravljajo svoj težavni posel in prepotrebni posel z največjo verno in nesebičnostjo. Kako mora takemu možu biti pri srcu, ako dan za dnevom list, kateri je razširjen tudi med njegovimi župljani, prinaša one bodeče napade na „nenasitno farško sisago“ in kar je še hujših ljubeznivosti. Ali se je čuditi potem, da duhovščina naša, skoro bi dejal, v naravnem silobranu s svoje strani zopet uporablja vsa sredstva, da se otrese nasprotnika ter si ohrani omajeno svojo pozicijo?

Grešilo se je s časopisjem z obeh strani in greši se istotako na narodno gospodarskem polju, le da bi tukaj več krivde pripisal „Slovenčevi“ stranki. Gospoda moja, do duše sem uverjen, da je dandanes gospodarsko vprašanje za nas

Slovence tudi v narodnem oziru važnejše delo nego jezikovno. In ravno tako mi je povsem jasno, da se mora naš posestnik in naš mali obrtnik le tedaj rešiti pretečega mu pogina, ako se z vso energijo poprime združnega načela. „Delovanje v zadrugi“, mora biti dandanes geslo slehernemu probujenemu slovenskemu gospodarju!

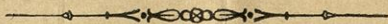
Narodno-napredna stranka storila je ta naglavni greh, da se je dejansko premalo zmenila za grozeči gospodarski polom našega ljudstva. Ustanovila je pač celo vrsto posojilnic, nekatere izmed teh delajo tudi prav koristno in uspešno, toda v obče se more reči, da je njihov kredit predrag za kmeta in dobiček deležnikov večinoma previsok. Dalje pa delovanje napredne stranke ni segalo in prepuščali smo toliko rodovitno polje pridobitnih zadrug konservativcem, kateri so se ga tudi polastili z vso gorečnostjo. Ali gospoda moja, naravnost trdim, zavozili so jo in zdravo združno načelo je takoj s prva kompromitirano po vprizoriteljih. Kaj vidite dandanes na Kranjskem? Mesto poljedelske ali obrtne zadruge, kateri bodi namen, koncentrirati in zboljšati produkcijo, pribaviti stroje, cenene surovine in pomočne tvarine, zaosnovati skladišča, poiskati direktno zvezo s kupcem izvan dežele itd. — povsod le tista nesrečna konsumna društva, katera provzročujejo morda največ zdražbe med nami, katera oškodujejo itak premaloštevilni srednji stan slovenski, ter so objednem postala, gospoda moja, eminentna gospodarska nevarnost za našega kmeta.

Obžalujem, gospoda moja, da mi čas ne dopušča, dalje baviti se s tem predmetom. Poglavitna stvar pri celi tej gospodarski organizaciji „Slovenčeve“ stranke so konsumna društva, katera bi k večjemu, če se uže ustanovijo tú in tam, smela biti neka pritekline ali privaga. Ali pa v istini mislite, da bo kmetu pomagano, ako dobí petrolej ceneje za 1 h liter in kavo za 2 h — in ali ne viditi, da ste pač malega trgovca oškodovali s svojo konkurenco v njegovi kupčiji, ob enem pa v njem oškodovali najboljšega konsumenta kmetских pridelkov?

Zgrešila se je prava pot uže pri porodu gospodarske organizacije v strokovnem oziru, a pokvarila se je še bolj vsa stvar s tem, da so politični razlogi in nagibi kumovali pri tem novorojencu. Tako so se te naprave takoj v prvem početku „denaturirale.“ Ustanovljala so se konsumna društva na primer v Metliki, kjer jih nikoli ni trebalo, zgolj radi tega, ker se je na ta način hotelo ugnati nezavisno metliško meščanstvo. In gospoda moja, komu se izročajo vodilna mesta pri novozasnovanih gospodarskih zavodih?

Gospoda moja, pri novi banki je dosti, čestokrat vse zavisno od one osebe, kateri se poveri vodstvo. Ta Vam mora biti strokovno izobražen, osebno nedotakljiv veljak, mož, kakor so na primer Čehi si ga pridobili za svojo „zemsko banko“ v osebi dr. Matuša. Pri nas pa, gospoda moja, če listi istino poročajo, se misli na ravnokar upokojenega uradnika, brez strokovnega znanja, brez vsakojakih osebnih garancij, le radi tega, ker je možak imel uže toliko političnih prepričanj, kakor ima nebeška mavrica barv in je nazadnje, potem ko je bil uže Nemec, radikalni Narodovec, celó Šukljejanec, sploh vse kar je v nas mogoče, klerikalno krinko si nataknil na obraz. — Taki pseudokonservativci škodujejo konservativni stvari več kakor vsi napadi najstrastnejših radikalcev!

Toda dovelj, preveč sem grešil na vašo potrpežljivost in skrajni čas je, da neham. V svojem poročilu podal sem vam, čestiti gospodje volilci, sliko sedanje notranje politike avstrijske in podobo naših kranjskih razmer, kakor jih vidim s svojega stališča. Ni moja krivda, da ste obe sliki skrajno nevesele in nepovoljne. Morda mi boste verjeli, ako povem naravnost, da resnemu, poštenemu možu v današnjih odnošajih uže preseda, ubijati se z nehvaležno in čestokrat odurno politiko. Vendar bodem še vztrajal, ako se mi ne odtegne izpod nog ona solidna podstava, katero mora vedno pod seboj čutiti zastopnik naroda: zaupanje volilcev. Slišali ste me, sodite sedaj, če mi morete še ohraniti svoje zaupanje ter odgovorite jasno na dotično vprašanje, katero do vas stavljam!

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIZNICA

00000523245

Tiskal in založil Karl Gorišek na Dunaju.

